

VİYANA KÜTÜPHANELERİ

— II —

VİYANA BELEDİYE VE HALK KÜTÜPHANELERİ (*)

Ayşe İLHAN

GİRİŞ.

Aynı zamanda Avusturya'nın dokuz eyâletinden biri olan Viyana şehri, Avusturya nüfusunun yüzde yirmibeşini barındırır. Böylece Viyana, kültür ve eğitim çalışmaları ile bütün memlekete önderlik etmektedir. Viyana Belediye ve Eyâlet İdaresinin üç çeşit kütüphane teşkilatı vardır :

I — **Belediye Kütüphanesi**, Belediye binasında olup Viyana'nın ve kısmen de Avusturya'nın tarihi, ekonomisi ve idaresi ile ilgili eserlerden meydana gelmiş bir teknik kütüphanedir. 1965 yılında yeniden düzenlenmiş olan bu kurumda 300.000 cilt kitap ve dergi, 170.000 mektup orijinalı, 50.000 müzik dokümanı ve müzik ile ilgili olan 12.000 adet el yazması vardır. Ayrıca afiş koleksiyonu, plâk ve teyp arşivi ile bir gazete arşivi mevcuttur.

Umuma açık olmakla beraber, ön planda bu kurumdan ilgili idareci ve memurlar faydalanmaktadırlar. Yıllık okuyucu sayısı ortalama 26.000 dir.

II — **Pedagoji Enstitüsü Kütüphanesi**, Viyana Belediyesinin ve öğretmenlerinin öğretmen meslek kütüphanesidir. pedagoji Enstitüsü, Belediyenin bir nevi yüksek öğretmen okuludur. Lise seviyesinde öğretmen okullarından mezun ilk ve orta okul öğretmenleri burada özel bir yüksek öğrenim görmektedir (Bu öğretmenlerin normal tahsilinin Üniversite seviyesinde çıkarılması ancak 1963 te kabul edilmiş bir kanun sayesinde mümkün olmuştur.)

(*) 1963 ve 1966 da mahallinde yapılmış etüdlerden faydalanarak hazırlanmıştır

III — **Halk Kütüphaneleri**, yaklaşık olarak 100 yıllık bir tarihe sahip olan, özel teşekkül tarafından kurulmuş ve sonradan Belediye idaresine geçmiş olan bu teşkilât, halk eğitiminde ve bununla beraber, Viyana halkının kültür hayatında çok önemli bir rol oynamış ve oynamaktadır. Belediye kütüphaneleri yanında, okuyucu ve şube sayısı bakımından çok daha az önemli olan muhtelif kurum ve derneklere ait kütüphaneler de vardır. Çalışma tarzı Belediye ve derneklerinden farklı değildir.

Memleketimizde de halk eğitimi önemli bir konu olduğuna göre, meslekdaşlarıma bu Belediye halk kütüphaneleri teşkilatı hakkında bilgi vermek istiyorum. Ancak, halk kütüphanelerinin kuruluşu ve gelişmesi genel halk eğitimi hareketlerinin gelişmesine bağlı olduğundan dolayı, bu çalışmaların tarihçesinden de kısaca bahsetmek mecburiyetindeyim.

Halk Eğitiminin tarihçesi :

Halk Eğitimi fikri, Viyana ve Avusturya'da takriben yüz yıl önce ortaya çıkmıştır. Bazı ileri görüşlü aydınlar ve sendikacılar, bu yolda ilk çalışmış olanlardır. O zaman işçi ve küçük esnaf çevresinde bilgi bir silâh sayılıyordu ve parola «Bilgi, kuvvettir» idi. Küçük ve müstakil işçi ve küçük esnaf eğitim, spor ve müzik kurulları şeklinde başlanmış olan bu çalışmaların iki hedefi vardı : (1) İşçiyi ve küçük esnafı, o zamanın tek «eğlencesi» olan (boş vakit geçirmek için bizim kahvehanelerimizin yerini tutan) meyhanelerden çıkarmak; (2) Demokrasi mücadelesi ve peyderpey elde edilen demokratik hakların faydalı bir şekilde kullanılabilmesi için dar ve mahdut gelirli lüzumlu olan bilgileri vermek. Önce muhtelif lokal ve okullarda faaliyette bulunan, tedricen genişlemiş olan bu kurumlar 19 yüzyılın sonuna doğru iyi teşkilatlandırılmış olan birkaç «Halk Eğitim Kurumu» nda birleştirilmiş ve çalışmaları için özel binalar da temin edilmiştir. Bu kurumların nasıl muvaffak olduklarını, teşkilatı ziyaret eden her yabancıya bugün halâ anlatılan bir hikâye gösterir : Geniş bir işçi ve küçük esnaf kütlesinin oturduğu bir mahallede, Halk Eğitim Birliği tarafından ders haneleri ve konferans salonları bulunan özel bir bina açıldığı zaman, mahallenin meyhane sahipleri bunu, «meyhanelerinin müşterisi azaldığı» için Hükümet nezdinde resmen protesto etmişlerdir. Bugün Viyana'da bir birlik halinde toplanmış olan, siyasî mücadelerin mümkün olduğu kadar üstün tutulan, üye aidatından başka Devlet, Belediye, Sendikalar ve odalar tarafından geniş yardım gören 18 Halk Eğitim Kurumu («Yüksek Halk Okulu») faaliyettedir : Birliğin, 1966 kış semestri ders ve konferans programı, 206 sayfalık bir kitaptır. Kuruluş gayelerine ilâve olarak, Halk Eğitim kurumları bugün, bilhassa

maddî veya başka sebeplerden dolayı lise tahsili ve yüksek öğrenim yapamamış olanlara, kabiliyet ve istidatlarına göre serbest bir şekilde edebiyat, bilim, teknik ve güzel sanatlar bilgileri veya meslek hayatında ilerleyebilmek için (yabancıdil gibi) gerekli olan teknik ve pratik bilgileri kazandırmak amacını ön planda tutmaktadır.

Bu yüzyıllık halk eğitimi çabaları sosyal ve siyasal alanlarda önemli meyveler vermiştir. Bir taraftan, ancak tramvay masraflarını karşılayan bir ücretle ders ve konferans vermiş olan genç aydınlar, az ve dar gelirliileri yakından tanıma fırsatını buldular ki, bu, İmparatorluk zamanında birbirinden ayrı yaşamış olan «sınıflar» arasında bağlantı ve güven temin etmek bakımından çok önemlidir. Diğer yönden Avusturya Cümhuriyetini kurmuş ve ilk dönemde önderlik yapmış olanların bir çokları gençliklerinde halk eğitiminde çalışmış olanlardır. Ayrıca yıllarca sürmüş olan halk eğitimi sayesinde, geniş halk kütleleri özgür düşünmeyi öğrenmişler ve olumlu yolları seçebilmişlerdir : İmparatorluk çökünce, 1918 — 19 kış aylarında iki komünist diktatörlük (Münih ve Budapeşte'de) arasına sıkışıp kalmış Avusturya ve Vinaya'da körpe Cumhuriyeti zedeleyebilecek hiç bir ciddi teşebbüs görülmemiştir. İkinci Dünya savaşından sonra Viyana'yı çeviren bölgenin tamamı ve Viyana'nın önemli bir kısmı 10 yıl boyunca Rus işgali altında kaldığı halde, seçimlerde komünist partisi hiç bir zaman oyların yüzde 4 - 5 inden fazlasını toplayamamış ve bu parti tarafından 1950 de Viyana'da yapılmış olan bir Hükümet devirme teşebbüsü aynı gün, halk tarafından bastırılmıştır. Hatta bugün de Mecliste komünist partisi temsil edilmemektedir.

Halk Kütüphanelerinin tarihçesi :

Sözünü ettiğimiz muhtelif Halk Eğitim ve Kültür Derneklerinin, kuruluşundan itibaren küçük kitaplıkları da vardı. Bunlardan zamanla «Viyana İşçi Kütüphaneleri» teşkilatı meydana gelmiştir. İşçi çevresinden gelmiş olan halk şairi J. L. Stern tahminen 1910 yılında bu teşkilata oldukça modern, ileri görüşlü ve bilimsel icaplara dayanan bir yönetmelik hazırladı. Şu şahsın ısrarı üzerine, kütüphane ile okuyucular arasında yakın bir ilişki kurmak amacıyla «Eğitim İşi» isimli bir dergi de yayımlanmaya başlamıştır. Bilhassa sendikalar tarafından desteklenmiş olan bu «İşçi Kütüphaneleri» ne paralel olarak şu kuruluşlar da aynı sahada faaliyete geçmişlerdir : (1) Önemli Halk Eğitim Kurumlarından biri olan «Viyana Halk Eğitim Derneği», (2) esas amacı din bilgisi yaymak, bilim ve sanatı din yönünden yorumlamak olan «Katolik Kütüphane ve Okuma Derneği» ve (3) «Merkez Kütüphane Derneği». Ticarî bir müessese olarak kurulmuş ve işletilmekte olan bu son teşkilat hariç, bütün bu kütüphane dernekleri, gelirini üye

aidatından, okuyucuların ödedikleri ödünç kitap alma bedellerinden ve takip ettikleri yöne göre siyasal partiler ve sendikalar gibi çeşitli kuruluşların yardımlarından sağlanan ve resmî bir karakteri olmıyan kullardı.

Kütüphaneleri idare edenler ile orada çalışanlar gönüllülerden ibaretti; kütüphanelerin yer ve para sıkıntısı büyüktü ve eğitim görevini de tam istenilen şekilde yapamıyorlardı. Bununla beraber, L. Hartmann ve R. Reyer gibi ileri görüşlü Üniversite profesörlerinin yardımı sayesinde zamanla ve yavaş, yavaş önemli bir ilerleme kaydedilmiştir. 1932 yılında, İşçi Kütüphanelerinin sayısı 70 e yükselmiştir.

1934 te, demokratik anayasa ve seçimle gelmiş Millet Meclisi kaldırıldıktan sonra, o zamana kadar müstakil kalmış halk eğitimi hareketleri ile işçi kütüphaneleri de Belediye'ye bağlanmış; diğer kütüphaneler ise, sıkı bir kontrole tabi tutulmuştur. Bu durum, 1938 den sonra Alman nasyonal sosyalist rejimi altında devam etmiştir. İki defa «temizlenmiş» olan halk eğitim kurulları ve kütüphaneleri zamanın propaganda bakanlıklarının birer aleti haline gelmiş ve gittikçe artan bir ilgisizlikle karşı karşıya bırakılmışlardır. 1943 te, şimdi Belediye'nin malı olan işçi kütüphanelerinin sayısı 36 ya düşmüştür.

1945 ten bu yana, Halk Kütüphaneleri yeni yollarını bulmaya başlamışlardır. Bir taraftan, iki diktatörlüğün ve altı yıllık bir harbin zararlarının bir an önce giderilmesi gerekmiştir. Diğer yönden, tekniğin ilerlemesinden doğan bir materyalist hovardalığa ve sınırsız propaganda ve reklamlarla zaten tehdit edilen hayatın gittikçe maddileşmesine karşı, fertlerin bilhassa fazla tahsil görmemiş olanlarla okul çağı dışında bulunan gençlerin bilgi, kültür ve moral bakımından takviyesi acil bir problem olmuştur. Bu görevlerin ise, eski şekilde organize edilmiş olan ve üye aidatı ile yardımlara dayanan özel kurullar tarafından artık yapılamıyacağı belli olmuştur. Bundan dolayı, eski «İşçi Kütüphaneleri» nin Belediye elinde kalması ve bir elden idare edilip geliştirilmesi, bu kütüphanelerin eski sahipleri ve okuyucuları tarafından lüzumlu ve uygun görülmüştür.

Halkın genel okuma ve kitap ihtiyacını temin eden Belediye Halk Kütüphaneleri yanında sendikaların ve bazı büyük fabrikaların kurdukları kitaplıklar önemli bir gelişme gösterir; bu kurullar, genel okuma ihtiyacından ziyade temsil ettikleri veya çalıştırdıkları kütüphanelerin meslekî bilgi ihtiyacını karşılamaktadırlar. Muayyen bir çevrenin faydalandığı katolik kütüphane teşkilatı, az, çok eski durumu ve okuyucu sayısını koruyabilmiştir. Buna mukabil, özel teşebbüs olan «Halk Eğitim Derneği» ve ticarî bir müessese olan «Merkez Kütüphane Derneği»

eski hali muhafaza edememiştir; kütüphaneleri ve okuyucuları gittikçe azalmaktadır. 1910 ve 1961 yıllarına ait rakamlar, bu gelişmeyi göstermektedir :

	1910'daki Kütüphane sayısı	1961'deki Kütüphane sayısı
İşçi Kütüphaneleri :	20 - 25	—
(takribî; sarîh bilgi yoktur)		
Belediye Kütüphaneleri :	—	50
Halk Eğitim Derneği :	13	5
Merkez Kütüphane Derneği :	25	13

Kütüphane sayısı gittikçe azalan Merkez Kütüphane Derneği, şimdi ancak Belediyenin malî yardımı ile faaliyetine devam edebilmektedir.

Özel kütüphanelerin malî yönden ve yeni kitap bakımından artık resmî bir teşkilâta rekabet edememeleri, bu gerilemenin esas sebebidir. Özel kütüphanelerin kitap iare bedellerinin bir az fazla oluşu önemli bir rol oynamaz.

Buna benzeyen bir gelişme, Anglosakson memleketlerinde çoktan hasıl olmuştur. Meselâ İngiltere'de halk kütüphanelerinin kurulması ve işletilmesi eskidenberi Belediyelerin ve Vilâyet İdarelerinin bir görevidir. Buna mukabil, hususî kurullara ait kütüphaneler önemsizdir. Ancak, Viyana halk kütüphanelerinin bir özelliği vardır : Bu kütüphaneler, resmî bir müessese tarafından teşkil edilmiş ve halkın emrine verilmiş «resmî daireler» değil, fakat bizzat halk tarafından kurulmuş, yıllarca halk tarafından işletilmiş, benimsenmiş ve geniş bir halk kütlesine dayanan kurullardır.

BELEDİYE HALK KÜTÜPHANELERİ TEŞKİLÂTI

Görevi : 1 — Kitap veya istenilen kitabı satın alabilecek kudrette olmaları okuma ve kitap ihtiyacının karşılanması; 2 — Halkın, tabii olan bu okuma ihtiyacının faydalı bir yola sevk edilmesi ve bu maksatla halka seçkin eserlerin temin edilmesi, Belediye Kütüphanelerinin esas görevidir.

Bu bakımdan, halk kütüphaneleri ile Millî Kütüphane veya meslek kütüphaneleri arasında önemli farklar vardır. Millî Kütüphane veya meslek kütüphanesine gelen okuyucu, ekseriyetle, çalışmalarını için lüzumlu olan muayyen bir kitap veya muayyen bir konu ile ilgili olan bir eser almak mecburiyetindedir. Bu iş için gerekli olan yol ve zamanı zarurî olarak kabul ediyor. Halbuki halk kütüphanesi okuyucusu,

boş zamanı için kitap istiyor. Kütüphane, oturduğu veya çalıştığı yerden uzak olduğu takdirde, kitap almaktan vazgeçebilir veya geçmek mecburiyetindedir. Hangi kitabı okuyacağını da bazen pek bilmez. Buna göre, okuyucu ile kütüphane memuru arasında sıkı bir temas ve sıkı bir ilişişare zemini kurulması; memurun iyi bir eğitimci olması; kütüphanenin şehirde birçok şubelerinin bulunması gereklidir. Bu gerekler göz önünde tutulmadığı takdirde, bir halk kütüphanesi başarılı olamıyordur.

Teşkilâtı : Viyana halk kütüphaneleri bir Kütüphane Müdürlüğü tarafından idare edilir. Müdürlük, bir Belediye işletmesi değil, fakat Sağlık, Eğitim, Fen İşleri Şubeleri gibi doğrudan doğruya Belediyenin bir şubesidir. Müdürlük ve kütüphanelerde çalışanlar, Belediye memur kadrosunda bulunur.

Hâlen Müdür, tecrübeli bir kütüphaneci ve eğitimci olan Dr. R. Müller'dir. Kendisi, yardımcısı olan Bayan P. Woller ve Merkez Kütüphanesi şefi, aynı zamanda tanınmış bir çocuk kitapları yazarı olan Bayan Ch. Busta 1963 ve 1966 yıllarında yaptığımız etütler esnasında bize her türlü yardımı göstermiş; teşkilat, çalışmalar, bütçe hakkında her türlü bilgiyi vermiş, çok olan dertlerini de gizlememiş; servis arabası temin etmiş (ki, küçük bir devlet kadar bir bütçesi olan Viyana Belediyesinin bir servis arabasından faydalanmak çok sıkı kayıtlara tabidir); şehrin her tarafına dağılmış çeşitli tipte kütüphanelerde bizi gezdirmiş; kütüphaneler ve çalışmaları hakkında bize bir çok not ve broşür vermişlerdir. Burada da bu şahıslara en samimî teşekkürlerimizi sunmak istiyoruz.

Müdürlükte, takriben 10 Üniversite mezunu kütüphaneci ve eğitimci çalışmaktadır. Her semt kütüphanesinin başında da kütüphaneci veya eğitimci olan birer kalifiye eleman bulunmaktadır.

Bütçe : Kütüphaneler Müdürlüğünün masraflarının en büyük kısmı, Belediye bütçesinde bu müdürlüğe ayrılmış fasıldan, küçük bir kısmı (takriben yüzde 15) ise, kitap iare bedellerinden temin edilir. Yıllık bütçenin takriben yüzde 20 si yeni kitapların alımı için ayrılır. Gelir ve giderleri hakkında aşağıdaki rakamlar bir fikir verebilir :

1962 geliri :**1962 gideri :**

	Şilin		Şilin
Belediye Bütçesinden :	11.400.000	Personel ve İşletme	10.640.000
İare bedellerinden	1.740.000	Yeni kitaplar alımı	2.500.000
Toplam	13.140.000	Toplam	13.140.000

1965 yılında ise gelir toplamı 16.212.000Ş., gider toplamı 16.620.000 Ş. olmuştur.

KÜTÜPHANELER MÜDÜRLÜĞÜNÜN TEKNİK KOLLARI

1965 yılında Müdürlüğe 48 semt kütüphanesi, 1 merkez kütüphanesi, 2 kitap verme otobüsü ile 3 meslek okulu kütüphanesi ve bir de «Emekliler Klüpleri» kütüphanesi bağlı idi.

Merkez Kütüphanesi : Müdürlük binasında bulunan ve yukarıda adı geçen yazar hanım tarafından idare edilen bu kütüphanede 30.000 cilt kitap vardır. Bunlar, semt kütüphaneleri okuyucuları tarafından ancak nadiren aranan veya çok pahalı olup çok sayıda alınamıyan ya da her semt kütüphanesine konulamıyan, ekseriyetle bilim veya güzel sanatlarla ilgili eserlerdir; meselâ Unesco'nun yayınladığı güzel sanatlar monografileri. Bu eserler arasında, Viyana'da bu merkez kütüphanesinden başka ancak Millî Kütüphanede bulunan (hattâ bazı söylentilere göre, Üniversite Kütüphanesinde bile bulunmıyan) yayınlar vardır. Bu bakımdan, merkez kütüphanesi, normal bir halk kütüphanesi ile bir bilim ve teknik kütüphanesi, hattâ bir Millî Kütüphane arasında yer almaktadır. Bir semt kütüphanesinde kayıtlı olan her okuyucu, merkez kütüphanesindeki eserleri kütüphanesinin aracılığı ile veya doğrudan doğruya alabilir. Halk kütüphaneleri okuyucuları tarafından böyle eserlerin aranması ve ancak büyük Devlet kütüphanelerinde bulunan bazı eserlerin halk kütüphaneleri teşkilatında bulundurulmasının gerekli oluşu, Viyana halkının geniş bir kütlesinin bilgi hevesi ve seviyesinin çok yüksek olduğunu gösterir. Bu da, sistemli halk eğitimi çalışmalarının bir meyvesidir.

Semt Kütüphaneleri : Sayısı bugün 48 olan bu kütüphanelerin her birinin kitap stoku 4000 ile 12.000 arasında (ortalama 6 - 7.000), kayıtlı okuyucu sayısı 400 ile 3200 arasındadır (ortalama 1000). Semt kütüphanelerinin en büyüğünü, nüfusu çok kesif ve ekseriyetle işçilerden müteşekkil olan Rudolfsheim semtinde gördük; kitap stoku 18.000 cilttir; okuyucu sayısı 2500 dür. Ortalama olarak ayda 1500 kişiye kütüphaneden 6 - 7.000 kitap iare edilmektedir. Her semt kütüphanesinin başında kütüphaneci veya eğitimci olan bir şef; yanında, kitap ve okuyucu sayısına göre 1 - 5 yardımcı bulunur; yardımcıların ekserisi hanımdır ve birçoğu ancak yarım gün (öğleden evvel veya sonra) çalışmaktadır. Yardımcı olarak, meselâ evlendikten sonra mesleğinden ayrılmış olan eski öğretmen veya çocuk bahçesi nezaretçileri tercih edilir.

Yer meselesi, kütüphanelerin büyük bir derdidir. Kütüphanelerin çoğu, dükkân gibi başka bir gaye için inşa edilmiş olan lokallerdedir; hele eski işçi kütüphanelerinden kalma şubeler çok dardır. Ancak son yıllarda açılmış olan birkaçı, kütüphane olarak yapılmış olan salonlarda bulunmaktadır, bilhassa yeni inşa edilmiş olan Belediye blok apart-

manlarında. Gördüğümüz en güzel semt kütüphanesi, Beethoven'in uzun yıllar boyunca yaz aylarını geçirdiği, eski bir yazlık yer ve o zaman şehirden uzak olan Heiligenstadt semtinde, inşası yeni bitmiş olan Halk Eğitim Merkezindedir.

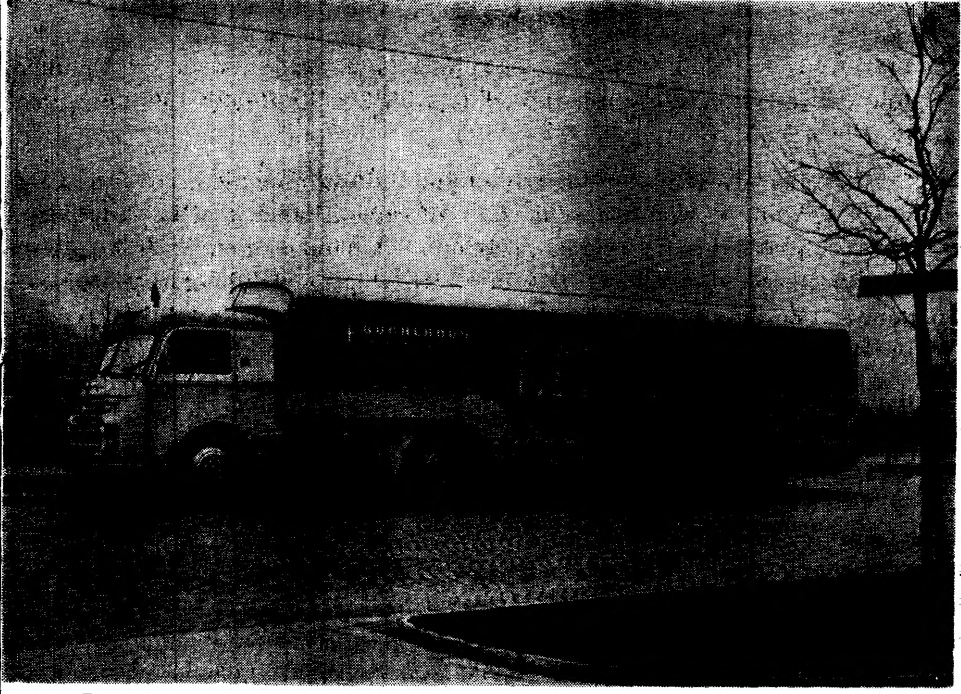
Eski kütüphanelerin çoğu «tezgâh usulü» ile çalışmaktadır : kitap rafları uzun bir tezgâhın arkasındadır; kütüphane memuru, istenilen kitabı raftan çıkarıp okuyucuya verir ve okuyucu kitapları kendisi seçemez. Pedagojik bakımdan beğenilmeyen bu sistem için az yer ve az personel kâfi gelir. Modern «serbest seçme sistemi» için fazla yer ve fazla nezaretçi gereklidir. Bu usule göre kurulmuş olan kütüphanelerde, okuyucu istediği kitabı raflardan seçiyor ve muamele için memura veriyor. Gayet tabii olarak bu sistemde okuyucuların raflar arasında dolaşabileceği kadar yer lüzumludur; fakat okuyucu, beğendiği kitabı rahatça arayabilir.

Ancak birkaç kütüphanede ayrı okuma odaları vardır. Fakat hemen, hemen her kütüphanede birer okuma köşesi hazırlanmıştır. Çocuk kitaplarının bulunduğu raflar, mümkün olduğu kadar ayrı bir odaya veya hiç olmazsa salonun تنها bir köşesine konulmuştur. Çocukların ayrı bir okuma köşesi vardır. Büyükle için «tezgâh usulü» ile çalışan bazı kütüphanelerin çocuk kısmı, «serbest seçme usulüne» göre tertiplenmiştir. Daha önemli olan kütüphanelerin ayrı birer «el kitaplığı» vardır. Atlaslar ve ansiklopediler gibi eserlerin bulunduğu bu kitaplıklardan bilhassa lise öğrencileri faydalanmaktadır.

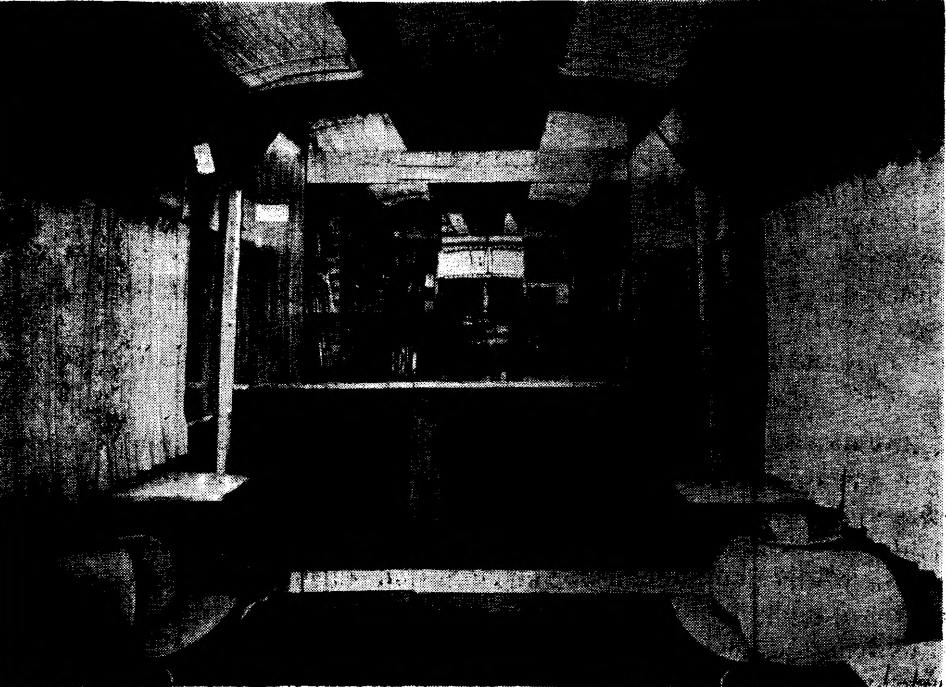
Kitap verme otobüsü : Viyana şehrinin kenarında bulunan birçok mahalleler, eski köy karakterini kısmen muhafaza etmiş ve birbirinden uzak olan küçük mesken topluluklarından ibarettir. Nüfusun yarısı tarımla meşguldür. Bu eski çekirdekler arasında son yıllarda büyük blok apartmanlar yapılmaya başlanmıştır. Şehrin merkezî semtlerinden, tiyatro ve sinemalardan uzak olan bu mahallelerin kitap ve okuma ihtiyacı büyüktür. Fakat mesken toplulukları arasındaki mesafelerden dolayı, şimdiye kadar sabit kütüphaneler kurulamamıştır. Bu noksanın giderilmesi amacıyla bir kaç yıl önce tecrübe için bir «kitap verme otobüsü» sefere konulmuştur. Çalışmasından, bu kitap verme şeklinin kenar mahalleleri için ekonomik, yani işletilmesinin normal bütçe çevresinde mümkün olduğu anlaşılmıştır. İki yıl önce ikinci bir araba servise konulmuş ve şimdi üçüncüsü sipariş edilmiştir.

Kısa şasılı bir kamyonu binmiş treyler şeklinde inşa edilmiş olan arabaların uzunluğu 13,50, genişliği 2,40 ve yüksekliği 3,20 metredir. Bu servisin, birer levha ile işaret edilmiş olan 41 durak yeri vardır. Her araba, tesbit edilmiş bir tarifeye göre duraklarda ilân edilmiş gün

Resim — 1 : Viyana Belediye Kütüphane Müdürlüğünün bir kitap verme otobüsünün dış görünüşü

Resim — 2 : Aynı arabanın içi.

ve saatlerde her gün ikişer durağa uğrar ve orada ikişer saat durur. Her durak yerine onbeş günde bir defa gidilir. Günde 30 - 50 km. yol alınır.

Her seyyar kütüphanenin personeli iki kütüphaneciden ve aynı zamanda kütüphane yardımcısı olan bir şoförden ibarettir. İlk otobüsün, bu makaleye ekli olan iki resmi, arabanın çok hevesli genç şefi tarafından çekilmiş ve bize hediye edilmiştir. Biz, bu meslekdaşımız ile konuşurken. Anadolu'nun bazı köylerine eşekle kitap götürülmekte olduğunu anlattık. Verilen cevap karakteristiktir : «Otobüs veya eşek olsun, yeter ki böyle uzak yerlerde kitapları arayanlar bulunsun; keşke, Avusturya'nın bazı yerlerine de eşekle kitap gidebilse».

Otobüslerin 14.500 ciltlik bir kitap stoku vardır; fakat yer darlığından dolayı - arabada raflardan başka memurların bir çalışma yeri ve okuma köşesi de bulunmaktadır - bir seferde ancak 3000 cilt alınabilir. Fakat memurlar siparişleri kabul ediyorlar ve ertesi seferde istenilen kitapları götürüyorlar. Her otobüsün bir kitap kataloğu ve okuyucu kartoteki vardır; yani tam teşkilatlı bir semt kütüphanesidir. Kayıtlı olan okuyucu sayısı, yarısı çocuk olmak üzere, 3500 civarındadır; 1965 yılında 63.900 eser okunmuştur.

KÜTÜPHANELERDEN FAYDALANMA ŞEKLİ

İstifade hakkı : Belediye kütüphanelerinden faydalanabilenler şunlardır : 1 — Avusturya veya yabancı uyruklu olup, 14 yaşını doldurmuş olan, ikametgâhı Viyana'da bulunan her şahıs (Viyana'da yabancı uyruklular, Emniyette kayıtlı olduklarına dair bir belge ibraz etmek mecburiyetindedirler). 2 — Çocuk kitaplıkları için Viyana'da oturan, 6 yaştan büyük ve 14 yaşını bitirmemiş olan çocuklar (velilerin muvafakatı ile). 3 — İkametgâhı Viyana dışında olup, çalışma veya tahsil için muntazam şehre gelip gitmekte olanlar (durumu vesikalar ile ispat etmek şarttır).

Kayıt ve iare : Okuyucu olmak isteyen bir semt kütüphanesinde kayıtlı olması şarttır; kütüphaneye müracaat ederek hüviyetini ibraz eden ve cüzî bir kayıt bedeli ödeyenler bedava olarak bir okuyucu defteri alırlar. Okuyucunun seçtiği kitabın numarası memur tarafından defterin birinci sütununa yazılır; kitap iade tarihini gösteren damga üçüncü sütuna basılır; bu, kitabın okuyucuya verildiğini gösterir. iade için okuyucu kitabın başlığını ikinci sütuna yazar ve memur, iade tarihi damgası dördüncü sütuna basar; bu, kitabın iade edildiğine delalet eder. Kitap verildiği zaman, okuyucu defterinin numarası, verilecek cilt

içinde bulunan iki kitap fişine memur tarafından yazılır; bir fiş, rafta kitabın yerine, öbürü özel bir çekmeceye konulur. Kitab iade edildiği zaman, bu iki fiş tekrar cilt içine konulur.

Aynı zamanda iki kitap alınabilir; özel hallerde, kütüphane şefinin müsaadesi ile fazla da verilebilir. Kitaplar üç haftalık bir süre için verilir. Buna karşılık olarak cilt başında çocuklardan 0,25, gençlerden, emekli olanlardan ve ihtiyarlık maaşı alanlardan 0,50 ve yetişkinlerden 1.— Şiling alınır (resmî kura göre 1 Şiling 33 kuruştur). Temdit için aynı ücret ödenir; ikinci bir uzatma mümkün değildir. Bu ücret, «kazanç» temininden ziyade kitabın bir değeri olduğunu okuyuculara hatırlatması ve iade müddetlerine dikkat edilmesi için alınır.

Alınan iare bedellerinden, Kütüphaneler Devlete «gelir vergisi» ödemek mecburiyetindedir; bu, Avusturya'nın, bütün dünyada ikinci bir örneğine raslanmayan bir özelliğidir.

Prensip itibariyle kitaplar, evlerde okunmak üzere verilir. Okuma salonları ve köşeleri daha ziyade kitapların rahatça seçilebilmesi ve (evlere verilemeyen) dergilerin okunması için düşünülmüştür.

Kitap verilme saatleri: Cumartesi ve pazar günleri kapalı olan semt kütüphaneleri, genel olarak haftada iki gün öğleden evvel (saat 10 - 12 arası) daha ziyade çarşıya çıkan ev hanımları için; ve iki veya dört gün öğleden sonra (saat 14 - 19 arası) iş yerlerinden gelenler için açıktır.

Kataloglar: Her kütüphanede üç katalog bulunur: 1 — Kütüphanede mevcut olan eserlerin sistematik kataloğu; 2 — Bu eserlerin alfabetik kaatloğu; 3 — Kütüphaneler Müdürlüğüne bağlı olan bütün kütüphanelerin toplu kataloğu; bu katalog, aynı zamanda kitabın hangi kütüphanede bulunduğunu gösterir. Kataloglar fiş sistemine göre tanzım edilmiştir.

ÇEŞİTLİ KONULAR :

İstatistik: 1965 yılı hakkında bize verilmiş olan rakamlar, Viyana Belediyesinin Kütüphanelerinin iş hacmini ve önemini gösterir (semt kütüphaneleri, merkez kütüphanesi, meslek okulu kütüphaneleri ve kitap verme otobüsleri bu rakamlara dahildir):

Mevcut olan kitaplar (parantez içinde toplamın yüzdeleri) :

Çocuk ve gençler için kitaplar	77.800 cilt	(% 18)
Edebî eserler (roman, hikâye, şiir, vs.)	193.700	(44)
Bilim ve teknik eserleri	166.000	(38)
Toplam	437.500	

Kitap iaresi :

Çocuk ve gençlere mahsus kitaplar	338.800	(21)
Edebî eserler	883.300	(58)
Bilim ve teknik eserleri	310.000	(21)
Toplam	1.527.000	

Yıl içinde kütüphanelere uğrayanlar

Çocuklar	162.700	(23)
Gençler	91.100	(13)
Yetişkinler	458.000	(64)
Toplam	711.800	

Bu rakamlar, okuyucuların okuma hevesi hakkında bazı fikirler vermektedir: En fazla okunan kitaplar, edebî eserlerdir (kitap toplamının yüzde 44 ü, iare edilen kitapların yüzde 58 i). Bunların yanında bilim kitapları gene önemli bir yer tutmaktadır (kitap toplamının yüzde 38 ine karşı iare yekûnunun yüzde 21 i, yani 1/5 i). Kütüphanelere en fazla uğramış olanlar, yetişkinlerdir (kayıtlı okuyucuların yüzde 59 u ve kütüphanelere gelenlerin yüzde 64 ü). Çocukların kütüphanelere devamı ortalamadır yüzde 24 e karşı yüzde 23). Kütüphanelerden en az faydalananlar gençlerdir (kayıtlı okuyucuların yüzde 17 sine karşı; yekûn ziyaretçilerin ancak yüzde 13 ü).

Kayıtlı olanların toplamı 1962 ile 1965 yılı arasında 60.000 den 65.300 e, kütüphanelere uğrayanların sayısı ise 678.000 den 711.800 e yükseldiği halde, kayıtlı olan gençlerin sayısı aynı süre içinde 13.800 den 11.200 e, kütüphanelere uğrayanlar ise 107.800 den 91.100 e düşmüştür.

Kütüphanelerin müşahedelerine göre, yetişkinlerin daha sık kütüphanelere gelmeleri, emekli olanların fazla okumaları ile; gençlerin daha az ilgi göstermeleri, spor ve «motorizasyon» (motosiklet ve otomobillerle meşgul olmaları) ile izah edilmektedir. Aynı cereyan, halk eğitimi, tiyatro ve konserlerde de müşahade edilmektedir ve eğitimcileri çok üzüyor. Viyana Belediyesi, bu gelişmeye karşı hafta içinde öğleden sonra öğrenciler için özel tiyatro seansları ve konserler tertip ediyor ve orta okul öğrencilerini bu seans ve konserlere gitmeye mecbur ediyor.

Sinema, radyo ve televizyonun tesirleri : Sinema, radyo ve televizyonun okuma ve kitap hevesi üzerindeki tesiri bütün dünyada bir münakaşa konusudur. Genel olarak, tesirlerin menfi olduğu söyleniyor. Belediye kütüphaneleri uzman ve kütüphanecilerinin bu husustaki fikir ve müşahedelerini burada özetlemeyi faydalı görüyorum : 1934 ile 1945 arasındaki tamamen anormal olan süre hariç aşağıdaki durum tesbit edilmiştir : 1934 e kadar, yani radyo ile modern sinemacılığın ilk büyük gelişme devrinde, fazla menfi olan bir tesir müşahade edilmiştir. Bilakis, halk eğitimi ve halk kütüphaneleri için radyo konferansları yeni bir propaganda imkânı sağlamıştır ve bu kurulların en büyük gelişmesi bu devreye rastlıyor.

1945 ten sonraki gelişme hakkında çeşitli fikirler öne sürülmektedir. Sinema ve televizyonun bilhassa gençler üzerindeki tesirinin büyük ve hiç olmazsa kısmen menfi olduğu şüphesizdir. Diğer taraftan, çok enteresan olan bir müşahade yapılmıştır : Gürültülü ve umumî efkârın dikkatini çeken reklamlar ile ilân edilen filmler gösterildikten sonra, filmin temas ettiği konular ile ilgili olan kitaplar fazla aranıyor. Radyo ve televizyon yayınlarının da buna benzer bir tesiri vardır. Bu bakımdan, sınırsız reklam ve propaganda imkânlarını haiz olan sinema, radyo ve televizyonun, hiç olmazsa okumaya istekli olanlar üzerindeki tesirinin mutlaka menfi olmayıp, aksine teşvik edici olabileceği anlaşılmaktadır. Yani, birçok kimseler, sinema ve tevizyonda gördüklerini veya radyoda dinlediklerini bir olup bitti olarak kabul etmiyorlar, fazla bilgiye sahip olup şahsî bir hüküm vermek istiyorlar. Bu müşahedeler, halk eğitimi ve halk kütüphaneciliği ile sinema, radyo ve televizyon arasında faydalı bir işbirliğinin kurulması için ümit verici ufuklar göstermektedir.

Kütüphanelere kitap alımı : Halk kütüphanelerinin çok önemli bir eğitim görevi olduğundan dolayı, yeni kitapların seçilmesi ve alınması, bu kurulların bir numaralı problemidir. Büyük yayın evleri, Avusturya'da yayınlanan kitapların numune nüshalarını; büyük kitapçılar ise dışarıdan getirdikleri eserlerin prospektüslerini Kütüphaneler Müdürlüğüne devamlı olarak göndermektedirler. Uzman ve kütüphane şeflerinden müteşekkil bir kurulun üyeleri, gelen kitapları okuyup tetkik ediyorlar ve düşüncelerini raporla kurula bildiriyorlar. Kurul buna göre, hangi kitabın ve kaç nüsha alınacağını kararlaştırır. Semt kütüphanelerinin tuttukları çok detaylı istatistikler ve kütüphanecilerin şahsî müşahedeleri bu kararları kolaylaştırmaktadır. Hangi kitabın hangi semtte alâka uyandıracığı ilgililerce az, çok tahmin edilebilir. Ayrıca okuyucuların müracaatlarına dayanarak, semt kütüphane şefleri de bu veya şu kitabın alınmasını teklif edebilirler; bu hususta da kurul karar verir.

Yeni Kütüphanelerin yerlerinin tesbiti : Makalenin ilk kısmında işaret edildiği gibi, bir halk kütüphanesinin yeri ve kütüphane ile okuyucuların iş yerleri veya evleri arasındaki mesafe, müessesenin başarı kazanması bakımından çok önemlidir. Pazar yerlerine, çarşı caddelerine, büyük fabrikalara veya kesif olan mesken topluluklarının yakın olan kütüphaneler fazla okuyucu çekmektedir. Bir kütüphane, bulunduğu semtin تنها bir yan sokağından işlek bir pazar yerine bitişik olan bir binaya nakledilince, okuyucu sayısı birden 400 den 1200 e yükselmiştir. Sabahleyin büyük bir pazar yeri civarında ve kalabalık bir çarşı caddesi üzerinde bulunan büyük bir semt kütüphanesine gittiğimiz zaman, yanımızdaki uzmanlar, kitap almak için bekleyen bayanları bize gösterdiler : Herkesin elinde erzak, sebze vs. ile dolu file veya çantalar vardı. Çarşıya çıkmış olan ev hanımları, yol üstünde bulunan kütüphanelerine de uğramışlardır. Bundan dolayı, kütüphaneciler pazarların gürültüsüne (ve kokularına) razı oluyorlar, yeter ki fazla okuyucu gelsin.

Bu müşahedeler, semt kütüphaneleri için yer seçiminin ne kadar önemli olduğunu gösterir.

KÜTÜPHANE MÜDÜRLÜĞÜNÜN BAZI TEŞEBBÜSLERİ

Fazla okuyucu celbetmek, kütüphanelere yeni çevreler kazanmak ve okuyucuların kütüphanelerinden daha fazla faydalanabilmeklerini sağlamak üzere, Kütüphaneler Müdürlüğü basit bir kitap iaresinin dışına çıkan bazı teşebbüslere gitmiştir.

İstişare ve okuyucu ile temas : Okuyucu ile kütüphanesi arasında sıkı bir ilişki kurulması, diğer kütüphanelere nazaran halk kütüphaneleri için daha önemlidir. Kitapların seçilmesinde okuyucu, tecrübeli bir elemanın yardımı muhtaçtır. Bundan dolayı memurların ve yardımcılarının eğitimci olmalarına önem verilir. Bu sık temas, aynı zamanda yeni kitapların alınmasını da kolaylaştırıyor; okuyucuların neleri isteyeceği belli olur. 50 yıl önce işçi kütüphanelerini organize eden J. L. Stern bu istişare ihtiyacını da hissetmiş ve okuyucu ile kütüphanesi arasında bir ilişki olarak bir dergi yayınlamaya başlamıştır. Belediye Kütüphaneleri tarafından bu gelenek de devam ettirilmektedir. Müdürlük, iki ayda bir defa çıkan ve kayıtlı okuyuculara bedava dağıtılan «Kitaplara dair Viyana Mektupları» adlı bir dergi yayınlıyor. Birinci hamur kâğıt üzerinde basılmış derginin her nüshasında, bir orijinal etüd ile yeni çıkmış bir kitaptan birkaç sayfalık bir numune bulunur ve yeni kitaplar tanıtılır. Meselâ bize verilen 1963/5 sayısında :

1) «Modern şiirin ne olduğu» na dair bir makale bulunur. 2) «Bu günün literatür çalışmalarından bir numune» olarak yeni bir tarih eserinden bir kaç sayfa konulmuştur. Bu eser tesadüfen Türkiye ile ilgilidir; 1740 yılında Avusturya İmparatoru VI cı Şarl'ın I ci Mahmut'a gönderdiği bir özel elçinin hatıra defterine göre hazırlanmıştır. Numune sayfalarında, elçinin Saray'daki kabulü tarif edilmekte idi. 3) Kütüphaneler için yeni satın alınmış olan 57 yeni kitap, «Zamanın şiirleri», «Bütün dünyadan romanlar», «Mizah ve Mizahçılar», «Tarihî Şahsiyetler», «Politika», «Hürriyet», «Sosyal Problemler», «Ruh Bilimi», «Güzel Sanatlar bize neler söylüyorlar», «Yarının sanatçıları için», «Uzun Kış Akşamları için» ve «Uzak Memleketler» olarak gruplaşmış bir şekilde takdim edilmekte ve özetleri verilmekte idi; her kitaba takriben yarımşar sayfa ayrılmıştı.

Okuyucular için konser ve konferanslar : Civarında bir halk eğitim merkezi veya elverişli bir okul salonu bulunan semt kütüphaneleri, okuyucuları için özel konferans ve konserler tertiplenmektedir. Bu yolda hem mevcut olan okuyuculara başka sahalarda da bilgi veya eğlence temin edilmekte, hem de dışında bulunanların dikkati kütüphane üzerine çekilmektedir?

Okullarla işbirliği : Her türlü okulların kitaplıkları vardır. Fakat okul - aile birliklerinin yardımı ile kurulmuş olan bu kitapların çoğunun pedagojik bakımdan yetersiz olduğu fikrinde herkes birleşmektedir. Okul kütüphanelerinin, Kütüphane Müdürlüğünün teknik imkânlarından ve tecrübelerinden faydalanmak için çareler aranmaktadır. Fakat malî güçlük ve eleman sıkıntısından dolayı, şimdiye kadar bu yolda pek ileriye gidilememiştir. Semt kütüphaneleri, civardaki ilk ve orta okullar ile temastadırlar; öğretmenler, sınıfların yılda bir, iki defa kütüphaneye getirip çalışmaları hakkında bilgi veriyorlar.

Meslek Okulları Kütüphaneleri : Belediyenin üç meslek okulunda daha geniş bir teşebbüse geçilmiştir. En büyüğü 4000 - 5000 öğrenciyi barındıran bu okullara (mecburî ilk öğretimin yaş haddi olan) 15 yaşını doldurmuş, 18 yaşını henüz tamamlamamış olan bütün çıraklar ve genç işçiler devam etmek mecburiyetindedirler. Haftada iki gün normal çalışma saatleri içinde verilen derslerde (patronlar, bu zaman için izin vermeye mecbur tutulmuşlardır) çırak ve genç işçilere mesleklerine göre meslekî ve genel bilgiler verilir. Bu üç merkez okulun kitaplıkları Kütüphaneler Müdürlüğünün emrine verilmiş ve okul öğrencilerine mahsus olmak üzere birer semt kütüphanesi şeklinde işletilmektedir. Ziyaret ettiğimiz bu kütüphanelerin en büyüğünün manzarası şöyle: Okula devam eden takriben 5000 öğrencinin 3000 i, yani yarısından faz-

lası, kütüphanede kayıtlıdır. Bunların 1700 ü, yani öğrenci toplamının takriben üçte biri, devamlı olarak kütüphaneden faydalanmaktadırlar, geri kalanlar ise ara sıra kitap almaktadırlar. Kendilerini kütüphaneye kayıt ettirmeleri için öğrencilere herhangi bir baskı yapılmıyor. Fakat yeni sınıflar, çalışmaları göstermek üzere, kütüphaneye getirilir.

7000 ciltlik kitap toplamanın yarısı edebî, yarısı ise bilimsel ve teknik eserlerden ibarettir. İare edilen kitapların yüzde 65 i ilmi ve teknik eserlerdir. Gençlerin kütüphane ve bilhassa bilimsel ve teknik yayınlara gösterdikleri bu büyük ilgi (bu okulların teknik okul olmadığı unutulmamalıdır) göze çarpar. Bu birkaç yıllık çalışmalardan elde edilen sonuç, normal semt kütüphanelerinde genç okuyucuların gösterdikleri ilginin çok üstündedir (Bütün kalbi ve kudreti ile bu işe dalmış olan kütüphane şefinin, bu başarıda büyük payı olduğunu tahmin etmekteyiz). Okuyucu - öğrenciler için tertiplenen konferans, konser ve tiyatro temsillerine 250 - 500 er genç iştirak etmektedir.

Daha az öğrencisi olan ikinci ve üçüncü meslek okulunda açılmış olan kütüphanelerde de buna benzeyen neticeler elde edilmiştir. Bu teşebbüsler, bugünkü gençler hakkındaki menfi hükümlerin daima yerinde olmadığını, modern prensiplerle uygun bir şekilde organize edilmiş olan bir kütüphanenin gençler ve öğrenciler arasında geniş bir ilgi uyandırabileceğini gösteriyor. Fakat buradaki şartların fevkalâde elverişli olduğunda unutulmamalıdır: Bir kaç bin genç ve öğrenci kolayca bir arada bulunamaz.

Bu üç meslek okulu kütüphanesine ait olan 1965 rakamları aşağıdadır (Kütüphaneler hakkında daha önce verilmiş olan genel istatistiğe dahil): Kayıtlı okuyucu sayısı: 5000; kütüphanelere uğramış olanların sayısı : 31.000; kitap toplamı: 20.400 (çocuk kitapları: 2.500, edebî eserler : 6.800, teknik ve bilim eserleri : 11.100), Kitap iaresi 54.900 (çocuk kitapları: 5.200, edebî eserler: 20.700; bilim ve teknik eserleri 29.000).

Emekliler klüpleri kütüphanesi : Belediye Sosyal İşleri Şubesi tarafından, kış ayları süresince yalnız kalmış ve yoksul yaşlılar için 110 lokal açık tutuluyor ve oraya gelenlere her gün bedava olarak birer sıcak «ikinci kahvaltısı» veriliyor. O lokallere devam edenleri utandırmamak için bu kurula «Emekliler Klüpleri» adı verilmiştir.

Kütüphaneler Müdürlüğü tarafından bu klüpler için kurulmuş olan ayrı bir kütüphane beş yıldanberi her klübe birer kitap sandığı vermektedir. Kitaplar muayyen zamanlarda değiştirilir. Çok rağbet gören bu teşebbüs yoksul ihtiyarlara bilhassa onlar için ağır olan kış aylarını geçirmeye yardım etmektedir.

Böylece, Viyana Belediye Kütüphaneleri Müdürlüğü, çocuk kitaplıklarından Emekli Klüplerinin kitap sandıklarına kadar halkı destekliyor. Bazıları tarafından «sosyal yardım enflasyonu» olarak vasıflandırılmakta olan bu nevi tedbirler, geniş bir halk eğitimi teşkilâtı ile birlikte hiç olmazsa büyük halk kütüphanelerini mevcut olan demokratik müesseselere bağlamaya, halkta bu müesseselerin korunmasının gerekli olduğu fikrini kuvvetlendirmeye ve halkın aşırı cereyanlara kapılmamasına yardım etmektedir.